

30. Marteniçka: Bulgaristan'dan Türkiye'ye bir nevrüz geleneğinin göçü

Cevdet AVCI¹

APA: Avcı, C. (2021). Marteniçka: Bulgaristan'dan Türkiye'ye bir nevrüz geleneğinin göçü. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (22), 495-509. DOI: 10.29000/rumelide.886159.

Öz

Toplumların sosyo-ekonomik üretim-tüketim tarzlarının doğayla iç içe olduğu dönemden bu yana, kültürü şekillendiren önemli etkenlerden birisi yaşanılan fiziki çevre olmuştur. Buna bağlı olarak mevsim geçişleri başta olmak üzere doğa olayları, insan hayatını yakından ilgilendirmiştir. Kuzey Yarım Küre'de, ilkbaharda doğanın uyanışıyla birlikte hayvanların çoğalması ve toprağın işlenebilir hale gelmesi, çeşitli kültürel olayların gelişmesini sağlamıştır. Ortaya çıkan inanış ve uygulamalar Nevruz Bayramı çatısı altında geçmişten bu yana varlığını sürdürmüştür. Bu makalenin konusunu bir nevrüz geleneği olan marteniçkanın, toplumsal bellek unsuru olarak Bulgaristan'da yaşayan Türkler vasıtasıyla Türkiye'ye taşınması oluşturmaktadır. Bu çerçevede makalede, bir kültürel alışveriş biçimi ve toplumsal bellek aktarımını göç olgusu etrafında ele almak amaçlanmıştır. Makalede, halk bilgisi derleme yöntemlerinden anket yöntemiyle soru formu hazırlanarak Bulgaristan'da ve Türkiye'de yaşayan Bulgaristan'da akrabaları olup gidiş geliş yapan kaynak kişilerden konuyla ilgili bilgi alınmıştır. Ayrıca yazılı ve elektronik kaynaklar taranmış ve doküman analizi tekniğiyle veriler değerlendirilmiştir. Yapılan incelemede, marteniçkanın Balkanlarda uygulanmakta olan bir bahar bayramı geleneği olduğu ve geleneğin eski kültür izlerini taşıdığı sonucuna varılmıştır. Kırmızı ve beyaz renkte yapılan bileklik ve diğer süs eşyaları, mart ayı boyunca baharın gelişini karşılamak için kullanılmaktadır. Baharla birlikte uyanış ve yenilenme, marteniçkayla sembolize edilmektedir. Toplumsal kimlik, göçle birlikte halk kültürü belleğindeki unsurlar aracılığıyla korunmuştur. Böylece müşterek Türk kültürünün temel değerlerinden olan nevrüz etrafındaki kutlamalar, Bulgar gelenekleriyle iç içe geçerek marteniçka şeklinde Türkiye'ye taşınmıştır.

Anahtar kelimeler: Nevruz, Bulgaristan, marteniçka, göç, gelenek, kültürel bellek

Martenicka: The migration of a nauruz tradition from Bulgaria to Turkey

Abstract

Since the period when socio-economic production-consumption styles of societies were intertwined with nature, one of the important factors shaping culture has been the physical environment in which we live. Accordingly, natural events, especially seasonal transitions, closely related to human life. In the Northern Hemisphere, with the awakening of nature in the spring, the proliferation of animals and the cultivation of the soil led to the development of various cultural events. The resulting beliefs and practices have existed under the roof of Nevruz Holiday since the past. In this article we will focus on the tradition of a sort when Martenici constitutes an element of social memory as the Turks living in Bulgaria via Turkey to transport. In this context, it is aimed to discuss a form of cultural exchange and social memory transfer around the phenomenon of migration. In

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Türk Halk Bilimi (Gaziantep, Türkiye), cavci@gantep.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0948-1659 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 28.11.2020-kabul tarihi: 20.03.2021; DOI: 10.29000/rumelide.886159]

the article, the public information collection methods of the survey questionnaire prepared by the method in Bulgaria in Bulgaria and relatives living in Turkey is taken on the issue of resource persons who commute information. In addition, written and electronic resources were scanned and data were evaluated using the document analysis technique. In the examination, it was concluded that martenicka is a spring festival tradition in the Balkans and that the tradition bears the traces of ancient culture. Bracelets and other ornaments made in red and white are used throughout March to welcome the arrival of spring. Awakening and renewal with spring is symbolized by martençk. Social identity has been preserved through the elements in the memory of the folk culture along with the migration. Nowruz celebrations around the joint so that the basic values of Turkish culture through the form of Martenici intertwined with Bulgarian tradition it has been moved to Turkey.

Keywords: Neuruz, Bulgaria, martenicka, immigration, tradition, cultural memory

Giriş

Göç olgusu, insan toplulukları arasındaki kültürel etkileşimin belirleyici unsurlarından birisidir. Tarım öncesi dönemde konar-göçer hayvancı toplumların yaşam biçimi, geniş coğrafi bölgelerde farklı toplumlarla temas etmeyi sağlamıştır. Savaş, iklim değişiklikleri, nüfus artışı, ticaret gibi sebepler, insan topluluklarının sürekli yer değiştirme nedenleri arasındadır. Bu kitlesel hareketlilik, modern devlet yapılarının ortaya çıkması ve siyasi sınırların kesinleşmesiyle yeni boyutlar kazanmıştır. Göç olgusunun 19. yüzyıldan bu yana geçirmiş olduğu değişim süreci, kültürel sınırlarla siyasi sınırların birbirinden ayrılmasına neden olmuştur.

Bu bağlamda Orta Asya merkezli olarak çoğunlukla geleneksel atlı-göçebe yaşam biçimini sürdüren Türkler, farklı toplumlarla temas etmiş ve bir arada yaşamıştır. İslâm öncesi dönemden itibaren devam eden bu süreçte batıya yönelen Türkler, Müslüman olduktan sonra da benzer yaşam biçimini sürdürmüştür. Bu hareketli yapı, batı Türklüğünün siyasi anlamda Anadolu ve çevresinde yoğun olarak yapılanmasını sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nin genişlemesiyle, Anadolu'daki yoğun Türkmen nüfusu, doğudan gelmeye devam eden konar-göçer gruplarla, Balkan coğrafyasında fethedilen yerlere iskân edilmiştir. Böylece yaklaşık beş asır boyunca Balkanlar, Müslüman Türklerin diğer toplumlarla birlikte yaşadıkları bir bölge olmuştur. Osmanlı Devleti'nin dağılmaya başlamasıyla birlikte Balkanlardaki Türkler, anavatan olarak gördükleri Trakya ve Anadolu'ya çekilmiştir. Oldukça zorlu ve uzun süren bu göç hareketlerinde Türkler, önemli ölçüde nüfus kaybına uğramıştır. Özellikle Yunanistan ve Bulgaristan'da uygulanan yıldırma politikaları tam olarak başarıya ulaşmamıştır. Bugün de Balkanlarda Türk varlığından söz etmek mümkündür. Türkiye'yle olan bağları devam eden bu insanlar, kendi yurtları ve anavatan arasında kültürel köprüler oluşturmaktadırlar.

Bu çalışmanın konusunu, göç olgusunun Bulgaristan Türklerinin kültürel belleğinde ortaya çıkardığı sonuçlardan birisi olan martenicka geleneğinin Türkiye'ye taşınması teşkil etmektedir. Marteniçka geleneği, mart ayının başında kırmızı ve beyaz renklerle yapılan bileklik, çeşitli süs eşyaları ve kıyafetlerin ilkbaharın gelişini kutlamak için takılması veya kullanılmasına dayanır. Toplumların çeşitli sebeplerle yaptıkları göç hareketleri, kolektif belleğin de taşınması anlamına gelmektedir. Göç eden toplum, beraberinde getirdiği ve yeniden ürettiği değerlerle birlikte bir kültürel bellek yapısı oluşturur. Bu bellek aynı zamanda o toplumun kimliğini korumasında ve yeni kimlik inşasında önemli bir etkidir. Özellikle göç eden topluluk, benliğini kaybetmemek için bu belleğe daha sıkı tutunur. Bu çalışmanın amacı, Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye geliş süreçlerinde kültürel belleklerini muhafaza etmelerini, bir nevrüz geleneğini sürdürmeleri bağlamında ele almaktır. Bu kapsamda öncelikle

literatür taraması yapılmış, yazılı ve elektronik kaynaklar doküman analizi tekniğiyle incelenmiştir. Halk bilgisi derleme yöntemlerinden anket tekniğine uygun olarak soru formu hazırlanmış, Bulgaristan'da ve Türkiye'de yaşayan, her iki tarafta akrabaları olan ve gidiş geliş yapan Türklerden konuyla ilgili bilgi toplanmıştır. Bir nevrüz geleneği olan marteniçkanın Bulgaristan'daki Türkler ve özellikle Trakya'da yaşayan Bulgaristan'dan gelmiş olan Türkler tarafından sürdürüldüğü görülmüştür.

Çalışmada öncelikle göç ve toplumsal hafıza arasındaki ilişki ele alınarak Bulgaristan Türklerinin 20. yüzyıldaki Türkiye'ye göçleri hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Daha sonra Nevruz Bayramı kutlamaları çerçevesinde marteniçka geleneği incelenmiş ve bir toplumsal bellek unsuru olarak değerlendirilmiştir.

Göç, toplumsal bellek ve Bulgaristan Türkleri

İnsanın çevresiyle kurduğu ilişkiler bütününe kapsayan kültür, yazı öncesi dönemden bugüne çeşitli araçlarla kayıt altına alınarak kuşaklar arasında aktarılmıştır. Kültür, insanın hayat boyu “şekillendirdiği, kazandığı, edindiği, inşa ettiği maddi ve manevi birikimi, değerleri, yönelimleri, duygu ve düşünce dünyaları, sosyal davranışları, teknolojileri ve sanatlarının tamamını ifade eden ve doğaya eklenmiş yaratmalar, donatmalar bütünüdür” (Çobanoğlu, 2004a: 155). Bu tanımlamadan hareketle kültürün edinim süreçlerinin toplumların yaşadıkları fiziki ve sosyal çevreyle yakından ilişkili olduğu söylenebilir. Tarihsel süreçte toplumlar, ekonomik üretim tüketim tarzlarına göre farklı coğrafi bölgelerde kültürel etkileşim içerisinde olmuştur. Bu durum toplayıcı-avcı dönemden modern döneme uzanan göç olgusunun ortaya çıkardığı sonuçlarla ilgilidir. Bu çerçevede kitlesel göçlerin çeşitli sebepleri olmakla birlikte, göçler kültür ve medeniyetin gelişmesi noktasında önemli sonuçlar doğurmuştur. Göç, “ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle, bir yerden başka bir yere yapılan ve kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafi, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketi” (Yalçın, 2004: 13) olarak tanımlanmaktadır. Göç kültürünün Türk kültüründe geniş yer tutması, göçün süresine göre de kavramın içerik ve anlamını genişletmiştir (bkz, Çeribaş 2010: 265-266). Türkçede bugün siyasi sınırların daha net biçimde çizilmiş olmasıyla birlikte göç kavramı yeni boyutlar kazanmıştır. Buna göre göç; süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun, “uluslararası bir sınırı geçmek veya bir devlet içerisinde yer değiştirmek” şeklinde görülmektedir. Mülteciler, yerinden edilmiş kişiler ve ekonomik göçmenler de bu kapsamdadır (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009: 22). Göçler; serbest, zorunlu, mevsimlik, sürekli, iç göç ve uluslararası göç (Yalçın, 2004: 177) şeklinde sınıflandırılmaktadır.

Göçebelik, coğrafi şartlara bağlı olarak çeşitlilik gösterebilmektedir. Türk kültür tarihinde göçebelik daha ziyade bozkırlı yaşam biçimine dayanan, çöl tipi göçebelikten farklılıklar arz eden bir yapıya sahiptir (Kafesoğlu, 2011: 32). Bu durum göçebelğe bağlı farklı kültürel sonuçları ortaya çıkarmıştır. Türk kültüründe göçer-evli yaşam tarzı, kültürel etkileşime açık bir toplumsal yapı doğurmuştur. Genel olarak göçebelik “kapalı bir sistem” olmayıp “ekolojik ve sosyo-ekonomik açıdan” (Khazanov, 2015: 79) dış dünyayla birlikte açıklanabilecek bir olgudur. Bu özellikleri Türk kültüründe çok yönlü olarak gözlemlemek mümkündür. Tarihsel anlamda göçer-evli yaşam tarzı, Türk kültürünün “ötekiyle” temas etmesini sağlamıştır. Böylece farklı kültürlerle bir arada yaşayarak etkileşimde bulunma ortamı doğmuştur. Ruhi Ersoy'un (2007: 59-63) ifadesiyle bu durum, “kültürün terkîp kabiliyeti” olarak Türklerin farklı coğrafyalarda yaşayabilme becerisini geliştirmiştir. Tarihsel göçebelik, modern göçebelğe dönüşerek, Türklerin gittikleri yerlerde kültürel bellekleriyle var olması ve farklı kültürlerle yok olmadan bir arada yaşamasını sağlamıştır.

Göçebelik olgusunun doğası, yalnızca göç edenler için değil aynı zamanda göç edilen yerlerdeki kültür yapıları için de değişimi içerir. Göçler “demografik, ekonomik, toplumsal yapıları” etkiler. Bu etkilenmenin yönü, göç eden topluluğun nüfus ve niteliğine göre değişir. (Castles, Miller, 2008: 7; Akgül, 2012: 38). Iain Chambers’in (2005: 14, 40) ifadesiyle sürekli değişimi gerekli kılan göç, “dil, tarihlerde ve kimlikte ikamet etmeyi” gerektirir. Geçmişin mirası olan kültür, tarih, dil, gelenek, kimlik duygusu yok edilemez ancak parçalanarak sorgulamaya açılır; yeniden yazılır ve yeni bir yöne girer. Bu durum toplumsal hafızanın korunması ve yeni kuşaklara aktarılmasıyla mümkün olur. Kolektif hafıza veya toplumsal bellek, bireylerin grup hafızasını hatırlamasına dayanır. Grubun belleği kimliğin gösterge biçimleriyle doludur. Bellek, “şiişsel biçim, ritüel sunuş ve toplumsal katılım” yoluyla canlı kalarak kuşaklar arasında aktarılır (Assmann, 2015: 54, 65; Halbwachs, 2017: 39).

Türk kültür tarihi açısından bilindik bir durum olan göç meselesi, Türk sözlü kültür geleneğinin ve toplumsal hafızasının oluşmasında önemli bir etkidir. Türk toplulukları coğrafi olarak yer değiştirse de belleklerini muhafaza etmiştir. Toplumsal belleğin korunması, Türk kimliğinin devamlılığını sağlamıştır. Geniş bir coğrafyaya yayılan Türk kültürü, Jan Assmann’ın (2015: 148-149) sıraladığı toplumsal kimliği oluşturan “gelenekler, danslar, işlemler, giysiler ve dövmeler, yeme ve içme, anıtlar, resimler, coğrafyalar, yol ve sınır işaretleri” vasıtasıyla korunmuştur. Bu çerçevede Batı Türklüğünün Osmanlı siyasi sınırlarının genişlemesine paralel olarak yayıldığı alan, aynı zamanda Türk kültürünün de Anadolu ve çevresindeki sahasını belirlemiştir. Osmanlı Devleti’nin parçalanmasıyla birlikte bu süreç tersine dönmüş ve Türkler anavatan olarak gördükleri Anadolu’ya büyük oranda zorunlu olarak geri çekilmeye başlamıştır.

Balkan coğrafyası söz konusu yapı içerisinde önemli bir yere sahiptir. Osmanlı Devleti’nin genişlemesiyle birlikte iskân politikalarının da merkezinde olan bu coğrafya, Türk kültürünün kalıcı olarak yerleştiği alanlardan birisidir. Türklerin Balkanlardaki varlığı İslâm öncesi döneme dayanmaktadır. Halil İnalıcık’ın ifadesiyle (2005: 21). “Deli-Orman ve Yama’dan Tona’ya kadar giden bölge daha Osmanlılardan önce gerçek bir Türk yerleşim alanı olmuştur.” Tarihî süreçte Slav topluluklarıyla karışan Türk kitlelerinin eski bayram, tören, inanç gelenek ve göreneklerinin bir kısmı olduğu gibi bir kısmı da değişerek devam etmiştir (Hafız, 2004: 255-256). 20. yüzyılın başında Balkanlarda yaşanan olaylar, Türklerle birlikte diğer Müslüman grupların da Anadolu’ya göç etmesine neden olmuştur. Bu göçler, Türklerin Balkanlardan getirdikleri ve yeniden ürettikleri “kültür, gelenek, örf-adet ve dil” (Ünal, Demir, 2009: 379) gibi unsurların da özellikle Trakya’da ve Batı Anadolu’da yayılmasını sağlamıştır.

Bulgaristan, Balkan coğrafyasında uzun süre Osmanlı idaresinde kalan bölgelerden birisidir. 550 yıl boyunca Osmanlı himayesinde kalan Bulgaristan’dan Türkiye’ye göçler, yakın döneme kadar devam etmiştir. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşından sonra Tuna vilayetinde kurulan Bulgar Prensiğiyle bölgedeki siyasi yapı değişmiştir. Diğer taraftan bölgedeki Türk azınlığın İstanbul’la olan bağları kesintisiz sürmüştür. 1912-1913 Balkan Savaşları önemli kırılma dönemlerinden birisi olmuştur. İlerleyen süreçte bölgedeki Türk nüfusunun fazlalığı, değişen Bulgar yönetim biçimlerinin uyguladığı politikaları katılaştırmıştır. 20. yüzyıl boyunca Bulgaristan Türkleri, baskı altında tutulmuş ve belirli aralıklarla sürekli Türkiye’ye göçe zorlanmıştır. Türkiye bu durum karşısında daima Bulgaristan Türklerinin yanında olmuştur (Şimşir, 1986: 386-394; Turan, 2002, s.21; Kemaloğlu, 2012, s.25-27). Bulgaristan’dan Türkiye’ye son büyük göç dalgası 1989’da yaşanmıştır. Bulgar hükümetinin baskıları karşısında örgütlenen Türkler, mitingler, protestolar ve açlık grevleri yoluyla dünyaya seslerini duyurmuştur. “Bulgaristan Hükümeti, Türk ve dünya kamuoyundan gelen tepkiler sonucunda

ülkesinde yaşayan Türkleri sınır dışı etmeye başlamıştır. Böylece, yakın tarihin en büyük göç olayı olarak adlandırılan '1989 göçü' gerçekleşmiştir" (Savaş, 2011: 169).

Bulgaristan coğrafyası Türk kültürünün pek çok unsuruyla yerleşik hale geldiği alanlardan birisidir. Göçmenlik hafızasının korunduğu "adam odaları geleneği" bu örneklerden birisidir (Kaderli, 2010: 124). Türkiye'yle sınır komşusu bir Balkan ülkesi olan Bulgaristan'dan yapılan kitlesel göçler, Bulgaristan Türklerinin kültürel hayatlarında önemli sonuçlar doğurmuştur. Bir taraftan Bulgaristan'da kalan akrabalarıyla ilişkileri devam eden Türkler, bir taraftan da Türkiye'de yerleştirildikleri bölgelerde yeni bir kültürel çevre oluşturmuştur. Yoğun olarak Trakya ve Ege bölgesine yerleştirilen göçmenler, Bulgaristan ve Türkiye arasında kültürel alışverişin hızlanmasını sağlamıştır. Göçün yarattığı kültürel problemlerin aşılması, toplumsal belleğin korunmasıyla mümkün olmuştur. Bulgaristan Türkleri, Balkanlardaki Türk kültürü unsurlarının, çekilen siyasi sınırlar sonrasında, Türkiye'ye taşınmasını sağlarken aynı zamanda Bulgar kültürüne ait unsurları da aktarmıştır. Bu durum beş yüzyıldan fazla süre bir arada yaşayan toplumların kültürel etkileşiminin doğal sonucudur. Bulgaristan'ın politikaları sonucu göçün yarattığı hareketlilik, kültürel anlamda dinamik bir yapının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Bulgaristan Türklerinin kültürel belleğinde Türkiye'ye taşıdıkları çeşitli gelenekler, törenler, âdetler, inanışlar arasında bir bahar bayramı geleneği olan marteniçka da bulunmaktadır. Marteniçka, süs olarak yapılan hediyelek bileklik ve benzeri eşyanın mart ayının başından itibaren aile, akraba ve diğer sosyal çevreye hediye edilmesi ve bunun çevresinde gelişen çeşitli inanış ve uygulamaları içerir. Çalışmanın konusunu teşkil eden göç, kültürel bellek ve bir geleneğin taşınma biçimi örneği olarak marteniçka, Türkiye'ye gelen Bulgaristan Türkleri, Bulgaristan'da yaşayan Türkler ve Bulgarlar tarafından sürdürülmektedir.

Göç eden bir nevrüz geleneği: Marteniçka

Tarihî süreçte ekonomik üretim-tüketim biçimleri, toplumların fiziki çevresiyle olan ilişkilerini de belirlemiştir. Batı'da başlayan Sanayi Devrimi'nin yayılmasıyla hayvancı ve tarıma dayalı ekonominin makine endüstrilerine geçtiği görülür. Makineleşme süreci, hayvancılık ve tarımın yapılış biçimini değiştirmiştir. Dolayısıyla 19. yüzyıldaki sanayileşme alanlarındaki büyük gelişmelere kadar, tarih öncesi devirlerden beri, insanın üretim-tüketim ilişkilerinde doğayla arasında belirleyici ilişki biçimi söz konusudur. İnsan ve doğa arasındaki etkileşim, kültürel hayatın şekillenmesini sağlamıştır. Bu kültürel olaylardan birisi baharın gelişile hayvanların çoğalması ve doğanın uyanışıyla birlikte toprağın işlenme zamanının gelmesi çevresinde gelişen inanış ve uygulamalardır. Türk kültür tarihinde bozkır kültürü dönemi, Türklerin doğayla iç içe yaşadıkları ve mevsim geçişlerinin insan hayatına doğrudan yansıdığı bir dönemdir. Buna bağlı olarak da tabiatla ilgili inanış ve uygulamalar Türk kültüründe önemli yer tutar. Ayrıca Türklerin türeyiş efsanelerinde de tabiat ve bozkurtla ilgili inanışlar vardır (bkz. Yıldırım, 2000: 61-149). Özkul Çobanoğlu (2000: 33-34) baharın gelişile ilgili uygulamaların zeminini şu şekilde açıklar:

"Günle gecenin birbirine eşit olduğu 21 Mart, gerek hayvancılıkla ve gerekse çiftçilikle uğraşan topluluklar için hayatın dönüm noktası olan önemli bir gündür. Bozkır hayatı yaşayan ve hayvancılıkla uğraşan toplumlar için iklim ve coğrafya özelliklerine dayalı olarak kışın zorlu olduğu yörelerdeki ağıllarda, dam altında beslenen küçük ve büyükbaş hayvanların dışarıya salınma zamanını belirlerken, kış mevsiminin daha mutedil olduğu yörelerde yaşayıp "yaylak ve kışlak" sistemine göre kışın geçirildiği "kışlak" tan baharın ve yazın geçirileceği "yaylak"a, yaylalara göçün başlangıcını belirlemektedir."

Bahar bayramı adı altında toplanan inanış ve uygulamalar, Kuzey Yarım Küre’de mart ayı içerisinde çeşitli şekillerde bugün de yaygın olarak görülmektedir. Kökeni mitik döneme kadar uzanan bu uygulamalar, toplumların kültürel belleğinde bir ritüel olarak korunmakta, insan ve doğa arasındaki ilişkiyi yansıtmaktadır. Özkul Çobanoğlu’nun (2004b: 7–11) şu tespiti, bu savı destekleyecek niteliktedir: “Bayramlar, kökenlerini grup hayatından alan kolektif bir olgu olarak takvime bağlı günlerde, topluluk tarafından paylaşılan, grup kimliğinin dışı vurulduğu çok amaçlı ve karmaşık yapılara sahip davranış kalıplarını içeren kültürel formlardır.” Bayram ve ritüellerin özellikle yazı öncesi toplumlarındaki işlevi konusunda Jan Assmann (2015: 65) da benzer tespitlerde bulunur. Sözlü kültür çağında toplumsal paylaşım yollarından birisi, bir bellek biçimi olarak bayramlardır. Ona göre “Bayramlar ve ritüeller, düzenli tekrarları ile kimliği koruyan bilginin iletilmesi ve devredilmesi, böylece kültürel kimliğin yeniden üretimini üstlenirler. Ritüel tekrar, grubun zaman ve mekânsal birlikteliğini garanti eder.”

Kuzey Yarım Küre’de takvime bağlı olarak ortaya çıkan Nevruz Bayramı çevresinde gelişen çeşitli inanış ve uygulamalar, Türk kültürünün tarihî ve siyasi müşterek devirlerinden bugüne, ortak hafızayı belirleyici unsurlarından birisidir. Nevruz Bayramı’nın kökeniyle ilgili çeşitli görüşler olmakla birlikte On İki Hayvanlı Türk Takvimi’nde de anlaşıldığı üzere; nevrüz, Türkler tarafından çok eskiden beri bilinmektedir. Bu gelenek İranlılar üzerinden Araplara da geçmiştir. Farsça bir kelime olan nevrüz, Türkçe’de “yeni gün” anlamına gelmektedir. Bugün güneşin “koç burcu”na girdiği gün olup, miladî 22 marta, rumî 9 marta denk gelmektedir. Nevruz, Türklerde “Nevruz-ı Sultani”, “Sultan Nevruz” ya da Orta Asya Türk topluluklarında olduğu gibi “Sultan Navruz” olarak da kutlanmaktadır. Bugünle ilgili Türklerde görülen rivayetlerin en önemlisi bir kurtuluş günü olarak bilinmesi ve “Ergenekon” veya “Bozkurt” bayramı olarak görülmesidir (Çay, 1985: 1, 7). Çin kaynaklarında Hun Türklerinin M.Ö. 220 yılında 21 Mart tarihinde hazırladıkları yemeklerle kırlara çıktıkları, bahar şenlikleri yaptıkları aktarılmaktadır. Nevruz ya da yeni gün, “Yenisey-Orhun çevresinden Altaylara, oradan da Hun Türklerinin Avrupa’ya yürümeleriyle Macaristan’a ve Balkanlara ulaşmış, M.S. 800’lerden itibaren Hazar Denizi’nin güneyinden Anadolu’ya ve Mezopotamya’ya taşınmıştır” (Ekici, 2002: 63-64, 65).

Nevruz Bayramı etrafında gelişen inanış ve uygulamalar Türklerin geçirmiş olduğu dinî, siyasi, sosyal ve kültürel aşamaları yansıtır. Demir dövme, Ergenekon Destanı’nı okuma, ateşten atlama, tohum çimlendirme, eskiden kalan yiyeceklerle yemek yapma, hediyeleşme gibi çeşitli uygulamalarla kutlanan nevrüz, bugün Orta Asya’dan Balkanlar’a, Anadolu’ya ve Kıbrıs’a kadar geniş bir coğrafyada yaşamaktadır. Türklerin dolaştıkları coğrafyalar, temas ettikleri din ve diğer kültürel yapıların etkisiyle şekillenmiş olan nevrüz geleneği kompleks bir özellik kazanmıştır. Bu durum Nevruz Bayramı etrafında geniş bir anlam tabakalaşması yaratmıştır (Köse, 1996: 13; Çobanoğlu, 2000: 36).

Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında resmî olarak da kutlanan Nevruz Bayramı, daha sonra yakın tarihe kadar Türkiye’de resmî olarak kutlanmamıştır. Ancak, Nevruz Bayramı geleneği ve kültürel hafızası Anadolu ve çevresinde yoğun olarak çeşitli uygulamalarla devam etmiştir. Abdulhaluk Çay’ın, (1985: 191) ve Erman Artun’un (Artun, 2000: 24) da ifadeleriyle, milletlerin teşekkülünde dil, din tarih kadar önemli olan gelenekler, hukukun bile yetersiz kaldığı durumlarda bir sosyal bağ kurucusudur. Takvime bağlı bir kültür veya folklor olayı olarak toplumu, belli değerler üzerinde birleştiren Nevruz Bayramı geleneği bu kategoride değerlendirilmelidir. Bugün Türk boyları arasında, “Yeni Gün”, “Yengi Kün”, “Ergenekün”, “Ulştın Ulğ Küni” ve “Baba Marta” gibi adlarla kutlanan nevrüz, Balkan coğrafyasında kültürlerin iç içe geçmesini sağlamıştır (Önal, 1999: 85-95; Ekici, 2002: 63).

Türk kültür tarihinde önemli bir yeri olan bahar bayramı kutlamaları, Türklerin gittikleri yerlere götürdükleri bir geleneğe dönüşmüştür. Diğer taraftan kültürel bellekte yeri olan bu kutlamalar, tabiatın uyanışına bağlı olarak başka toplumlarda da ortaya görülen çeşitli uygulamalarla karışmış ve benzer uygulamalar iç içe geçmiştir. Bu kapsamda, çalışmada ele alınan marteniçka geleneği, Bulgaristan'daki nevrüz kutlamalarının bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Takvime bağlı olarak gelişen inanış ve uygulamalar, genel olarak nevrüz geleneğinde olduğu gibi, Bulgaristan'da da iç içe geçmiştir. Nevruzla ilgili uygulamaların, bir kısmının “Hıdırellez ve Bulgar bahar bayramı olan “*martenitsa*” yani Baba Marta Bayramı ile birleştiği, bir kısmının da nevrüz adı altında devam ettiği görülmektedir. Bulgaristan Türkleri arasındaki halk inanışları içerisinde tabiat olaylarının önemli bir yeri vardır. Bu inanışlar içerisinde tabiat olaylarını iyiye veya kötüye yorma, tabiat ve başka olayların kötü sonuçlarından kaçınma çabaları görülür. (Mahmudov 1982: 342). Marteniçka takmak Türklerin Bulgarlardan aldığı bir gelenektir. Baba Marta Bayramı'nda Türkler marteniçka denilen kırmızı beyaz bileklikleri takarak nevrüz olduğu zaman açan çiçeklere ya da bir taşın altına bu bileklikleri koymaktadırlar (Alkır, 2020: 133). Erman Artun (1978: 230) bu geleneği Tekirdağ'da “mart ipliği” olarak tespit etmiştir. Buna göre kızlar mart ayında ellerine kırmızı ve beyaz renkli ip bağlarlar. Bu ipi bir ay çıkarmazlar. Sonra bir taşın altına koyarlar. Taş kaldırıldığında karınca görülürse, gideceği yerin zengin olacağına ait bir inanç vardır.

Bugün Bulgaristan'da ve Bulgaristan'dan göç eden Türklerin özellikle Trakya Bölgesine taşıdıkları marteniçka geleneği, yaygın olarak devam etmektedir. İbrahim Özkan'ın (2020: 1-24) “Bulgaristan Türklerinde Nevruz ve Hıdırellez Kutlamaları” üst başlığıyla yaptığı çalışmada bu gelenek nevrüz kutlamalarının bir parçası olarak verilmiştir. Özkan'ın (2020: 7) konuyla ilgili tespitleri şunlardır:

“1 Martta hem Bulgarlar hem de bazı bölgelerde Türklerin de yaptıkları adına “martinka”, “marteniçka”, “martenitsa”, “marta nine” denilen bir gelenek daha vardır. Kırcaali bölgesinde bu geleneğe “martinka”, marteniçka”, “mart” adı verilmektedir. Telle çevrili bahçelerden koyunlar içeriye girerken yapağuları tellere takılır. Tellere takılan bu yapağular toplanır, eve getirilir. Sonra bu yapağuları kadınlar, güzelce kıvrırlar ve çocuklara mart / martinka yaparlar. Yapılan martinkalar çocukların bileklerine şu sözlerle takılır: Mart mart martlasın! / Mart çuvacığı yakmasın! / Ayağına dikenler batmasın! / Yılanlardan korkmasın! / Kuşlardan ürkmesin! / Mart mart martlasın! / Mart çuvacığı yakmasın!”

Özkan'ın yaptığı tespitler, bu çalışmada Türkiye'de yaşayan kaynak kişilerden alınan bilgilerle örtüşmektedir. Takılan bileklikler, leylekler gelinceye kadar bekletilir. Leylekler gelince ya da ilk çiçek açmış ağacı görünce “martinkalar” çıkartılarak bir taşın altına konulur. Marteniçkalar çiçek açan ağaca da asılır. Taşın altına konulduğunda dokuz gün beklenir ve daha sonra bakılır. Taşın altında çok karınca varsa o yılın bereketli geçeceğine inanılır (Özkan, 2020: 7).

Marteniçka geleneğine benzer biçimde Moldova'daki Gagauzlarda da rastlanmaktadır. Bu gelenek “marta bağlama” şeklinde görülmektedir. Marta, beyaz ve kırmızı ipliklerin kıvrılmasıyla yapılan bir takıdır. Yünden kıvrılarak hazırlanan martalar, çocukların kollarına bağlanır. Marta; korunmaları, sağlıklı olmaları ve çoğalmaları amacıyla kuzu, oğlak, tay gibi hayvanların boyun ve yelelerine bağlanır. Kırmızı ipliklerin zenginlik ve bolluk için meyve ağaçlarına da bağlandığı görülür. Beyaz ve kırmızı renkteki martacık, sevgiyi yansıtan bir semboldür. Çeşitli süs eşyaları şeklinde de yapılabilen martacıklar, insanlar arasında sağlık, başarı, sevgi, kismet için verilen hediye mahiyetindedir (Onuk, Akpınar, 2004: 141).

Marteniçka geleneği Bulgaristan'dan göç eden veya iş, eğitim, akrabalık gibi çeşitli bağlarla gidip geliş yapan Türkler tarafından Türkiye'ye taşınmıştır. Beş asrı aşkın süredir Bulgarlarla bir arada

yaşamının sonucu olarak Türklerin Bulgarlarla yoğun kültürel etkileşimi olmuştur. Özellikle Türklerin kültür kodlarında var olan bahar bayramı kutlamalarının içerisinde Bulgarlara ait benzer uygulamaların girmesi ve bunların geçmişten gelen inanış ve uygulamalarla birleşmesi kültürel etkileşim örneğidir. Toplumlar, göç ettikleri yerlere yaşam tarzlarından ve kültürel hafızalarından önemli unsurları da götürürler. Bulgaristan Türkleri hem zorunlu göçler hem de başka sebeplerle geldikleri Türkiye'ye, marteniçka geleneğini de getirmişlerdir. Bu çalışmada, konuyla ilgili olarak Bulgaristan'da ve Türkiye'de yaşayan ya da sıklıkla gidiş geliş yapan ve bu geleneği bilen on yedi kaynak kişiden bilgi alınmıştır. Kaynak kişilerin tamamı Marteniçka'nın özel anlamlar içeren kırmızı ve beyaz renklerden hazırlandığını belirtmiştir. Kırmızı renk sağlığı ve gücü, beyaz renk de uzun ömrü simgelediği için takılmaktadır (KK 4). Bu iki rengin birleştirilmesiyle, isteğe göre kola veya yakaya takmak için bileklik de yapılmaktadır (KK 3). Kırmızı ve beyaz renklerdeki iplerle hazırlanmış olan özel bileklikleri kişi kendi kendine takamaz. Ancak bilekliklerin sevdiği kimseler tarafından takılması gerekir (KK 14, KK 16). Kaynak kişilerin tamamı bu bilekliklerin genellikle yün ipten yapıldığını belirtmiştir.

Marteniçka yapımında kullanılan beyaz ve kırmızı renklerin pek çok kültürde olduğu gibi Türk kültüründe de sembolik anlamları vardır. Türk kültüründe beyaz; temizlik, arılık, duruluk, saflık, büyüklük ve yaşlılıkta olgunluğu temsil eder. Çeşitli olumlu anlamları barındıran beyaz renk, eski Türklerde adalet ve gücün sembolü olarak kullanılmış ve devlet büyükleri savaşta beyaz renkte kıyafetler giymiştir. Yine "aksakal" ifadesi de Türk topluluklarında saflık, dürüstlük ve olgunluğu belirtmek amacıyla kullanılmaktadır (Ekici 2002: 69). Marteniçka yapımında kullanılan yün iplerin diğer bir rengi olan kırmızı, eski Türklerde al ve kızıl olarak bilinmektedir. Kırmızı eski inanç sistemlerinden bu yana çeşitli uygulamalar içerisinde önemli yer tutmaktadır. Ateşin rengi olması dolayısıyla bu renk ateş kültüyle ilişkilendirilir. Bu yanı sıra temizleyici ve kutsayıcı yanı vardır. Ayrıca geçmişten bu yana pek çok Türk devletin bayrağında kırmızı renk önemli bir sembol olarak bulunur (Ekici, 2002: 68, Rayman, 2002: 13).

Kaynak kişiler, bilekliklerin takıldığı tarihi ve bu tarihlerin anlamını ilkbaharın gelişi olarak belirtmiştir. Bu konuda verdikleri kesin tarih 1 Mart-31 Mart arasındır. 1 Mart'ta takılan marteniçka, doğanın uyanışının simgesidir; ayrıca insana ve doğaya sağlık getirdiğine inanılır (KK 2). İlkbaharın müjdecisi olan bu simgesel takı, mart ayı boyunca bilekte kullanılır. Marteniçkaya Baba Marta denir, bu da yaşlı nene demektir (KK 3). KK 11, marteniçkanın Baba Marta Günü (Marta Nene Günü), ilkbaharın gelişinin müjdecisi olduğunu ve marteniçkaların sadece bileğe takılmadığını, yakaya iğne ile de takılabildiğini belirtmiştir. KK 12, 1 Mart itibarıyla takılan marteniçkanın, leyleklerin göç etmeye başlaması sebebiyle bu tarihte takıldığını ifade etmiştir. KK 15 ve KK 16 bu konuda şu bilgiyi vermişlerdir: Marteniçka 1 Mart'ta takılır. Baba Marta Günü olduğu için. Baba Marta (Marta Nene) Bulgarlarda efsanevi bir kişidir. İnanışa göre ocak ve şubat çok katı ve şiddetli karaktere sahip iki kardeşdir. Baba Marta da onların bazen iyi niyetli, gülümseyen bazen de kötü olan kız kardeşleridir. Onlar izinsiz olarak kendisinin şarabını içerler ya da yaramazlık yaparlar, Baba Marta onlara kızar bunun sonucunda havalar bozulur.

Marteniçkanın mart ayının başında takılması ve mart sonuna kadar çıkartılmaması, mart ayının ilkbaharın ilk ayı olmasıyla ilgilidir. Kuzey Yarım Küre'de mart ayı doğanın uyanışı, hayvanların çoğalması ve toprağın işlenmesi için uygun duruma geldiği dönemdir. Bu ayda toprak suyla buluşur. Nevruz Bayramı kutlamaları 21 Mart olmakla birlikte baharın gelişi 6 Mayıs'taki Hıdırellez kutlamalarıyla da karşılanmaktadır. Takılan marteniçka bileklikleri ve diğer süs eşyaları, mart ayı boyunca doğanın uyanışına eşlik etmektedir.

Kaynak kişiler, marteniçka bileğe ya da yakaya takılırken sağlık, şans, bolluk, bereket gibi iyi dileklerde bulunulduğunu belirtmiştir. Kaynak kişilerin tamamı dilek tutulmadan marteniçkanın takılamayacağını ifade etmiştir. Mart sonu geldiğinde marteniçkanın çıkartıldıktan sonra ne yapıldığına dair çeşitli cevaplar verilmiştir. KK 2, KK 7 ve KK 9, marteniçka takan kişinin eğer leylek görürse çiçek açan herhangi bir bitki veya ağacın dalına asarak sağlık için dua ettiğini ifade etmiştir. O kişi eğer leylek görmemişse 31 Mart'ta çıkarır ve bir dahaki seneye kadar isterse bilekliği saklayabilir. Yapılan bir diğer uygulama da dilek tutulan yerde marteniçkayı toprağa gömmek ya da taşın altına koymaktır (KK 1, KK 5). Leylek görüldükten sonra çiçek açmış bir ağaca veya gül dalına asmak da görülen uygulamalar arasındadır (KK 13, KK 16). Bir başka uygulamada marteniçka çıkartıldıktan sonra genç bir meyve fidanına bağlanmakta ya da etrafta hiç ağaç yoksa bir taşın altına konulmaktadır (KK 15). Bileklikleri takmanın genellikle sağlıkla ilgili iyi dileklerin gerçekleşeceğine katkısı olacağına dair inanış vardır. Kaynak kişilerin çoğunluğu, leylek gördükten sonra marteniçkayı ağaca bağlamının dileğin kabul olunmasını sağladığını belirtmiştir (KK 1, KK 3, KK 4, KK 9, KK 17).

Mevsim törenlerinin kaynağının insanın tabiatla iç içe yaşadığı eski kültür çağları olduğu düşünüldüğünde, marteniçka geleneğinde bilekliklerin ağaca bağlanması geleneğini ağaç kültürüyle ilişkilendirmek mümkündür. Pervin Ergun'un (2004: 40, 47) ifadesiyle pek çok kültürde olduğu gibi Türk kültüründe de ağaç; insanla Tanrı, bu dünyayla öteki dünya, yer altı ve yer üstü arasında irtibat sağlayıcı bir araçtır. Ağaç, yeni yılın bereketli geçmesini sağlamayı amaçlayan mevsim törenlerinde kutsalla iletişimi sağlayan bir vasıttır. İnanca göre ağacın "kökleri yer altındaki cehennem, dalları gökyüzündeki cennete ulaşmaktadır. Cennette, yani "Işık Âleminde" Tanrı bulunmaktadır. Tanrısından bir şey dileyen; başındaki bir hastalıktan, bir felaketten, beladan kurtulmak isteyen insanoğlu Tanrı mekânına ulaştığına inandığı ağacı bir vasıta olarak kullanır."

Kaynak kişiler geleneğin uygulandığı yerle ilgili olarak Bulgaristan ve Türkiye cevabını vermiştir. Kaynak kişilerin tamamı marteniçkanın Bulgar geleneği olduğunu ve kendilerinin de uyguladığını belirtmiştir. Marteniçka geleneği, Bulgaristan göçmenleri arasında özellikle Trakya bölgesinde yaygın olarak uygulanmaktadır (KK 1). Gelenek, Bulgaristan'da daha yoğun bir inançla uygulanmakta olup herkes akrabasına ve iş arkadaşına marteniçka takmaktadır (KK 3). KK 6 ve KK 8 Bulgaristan'dan gelen bu geleneği kendilerinin de uygulamaya devam ettiğini belirtmiştir. KK 12 de Bulgarlardan gelen bu geleneği her yıl yaptığını ve çalıştığı okulda arkadaşlarına da bileklik verdiğini söylemiştir. KK 15 bu geleneğin Bulgaristan genelinde en çok Bulgarlar tarafından uygulandığını ifade etmiştir. Marteniçka geleneğine ayrıca Kuzey Makedonya, Sırbistan, Romanya, Yunanistan ve Ukrayna'da da rastlanmaktadır (KK 15).

Kaynak kişilerin bir kısmı marteniçka geleneğinde evde birtakım hazırlıkların da yapıldığını belirtmiştir. Ev aksesuarı olarak kadın ve erkek şeklinde kırmızı-beyaz iplerden yapılan bebekler asılmaktadır (KK 2). Dileyen evinde uygun gördüğü yerlere de kırmızı beyaz yün iplerden yapılan bileklik harici süslerden koymaktadır (KK 14). Mart ayı başında evde temizlik yapılmakta, evin dışına kırmızı renkli kumaşlar asılmaktadır (KK 15). Okulda ya da kreşlerde özel giysileriyle yaşlı nene kılıfına girenler, tüm çocuklara ve çalışanlara marteniçka takarlar. Marteniçka, yakaya ya da okulda vitrinlere asmak için de yapılabilir (KK 3).

Bir mevsim geçiş töreni olan bahar bayramı kutlamalarında, doğayla birlikte eşyanın ve insanın yenilenmesi gerekir. Marteniçka geleneğinde evin temizlenmesi ve çeşitli aksesuarlarla süslenmesi bu yenilenmeye örnektir. Pakize Aytaç'a (2002: 27) göre; "Yeni yıl olarak kabul edilen nevrüzün âdet formu incelendiği zaman, evlerin eski şeylerden arındırılması, boyanıp temizlenmesi, çeşitli

yemeklerin hazırlanması, küslerin barışması, suçların affedilmesi, mezarlıkların ziyaret edilip buralarda yiyecek dağıtılıp dualar okunması, insanlar arası bağları yoğunlaştırmada ve yakınlaştırmada ne kadar önemli bir merhale olduğu görülür.” Nevruz Bayramı etrafında gelişen uygulamalar doğayla birlikte arınma ve temizlenme işlevi taşımaktadır. Bu çerçevede mart ayında yapılan bahar bayramı kutlamalarının tabiat tarafından çevrelenen insanın, onu taklit ederek kendisini ve yaşadığı mekânı yenilediği görülür. Bu uygulamalar, geçmişten bugüne farklı toplumlarda uzun süre ve ayrıntılı şekilde devam etmekle birlikte, marteniçka örneğinde olduğu gibi sembolik boyuta da indirgenebilmektedir. Burada belirleyici olanın kültürel kalıpları şekillendiren şartlar ve çevredir. Geniş zaman ve mekân içerisinde şekillenmiş olan gelenekler, zaman ve mekân olgusunun değişmesiyle birlikte, toplumsal bellekte sembolik uygulamalara dönüşerek işlevini sürdürmektedir. Marteniçka takma veya süs eşyası olarak kullanma geleneğinin, yapılış, renk, hediyeleşme, leyleğin beklenmesi, ağaca bağlama veya taşın altına koyma boyutlarını sembolik göstergeler olarak değerlendirmek mümkündür.

Bu çalışmada Bulgaristan Türklerinin Türkiye’ye taşıdığı bir gelenek olarak ele alınan marteniçka geleneği, diğer Balkan ülkelerinde de yaygın olarak görülmektedir. Bulgarcada “Çestita Baba Marta!” şeklinde bilinen gelenek, Baba Marta ve Marta Nine olarak da adlandırılmaktadır. Bulgaristan’da hazırlanan takılar, meyve ağaçlarına, evlere, ev hayvanlarına da takılırlar. Bu şekilde yeni başlayan tarım yılının da bereketli ve verimli olması için dilekler tutulmaktadır (Url 1). Marteniçka geleneği Bulgaristan’la birlikte Romanya, Macaristan, Moldova ve Makedonya da bir hediyeleşme biçimi olarak varlığını sürdürmektedir (Url 2). Bulgaristan’da “Martenitsa”, Makedonya’da “Martinka” ve Romanya ile Moldova’da “Martisor” olarak adlandırılan bahar bayramı, 2018 yılında büyükelçilerin katılımıyla Ankara’da kutlanmıştır. Bu etkinliğe Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) Türkiye Milli Komisyonu Başkanı Prof. Dr. M. Öcal Oğuz, Bulgaristan’ın Ankara Büyükelçisi Nadejda Neynski, Makedonya’nın Ankara Büyükelçisi Zvonko Mucunski, Moldova’nın Ankara Büyükelçisi İgor Bolboceanu ve Romanya’nın Ankara Büyükelçisi İonel Dumitru’nun yanı sıra çok sayıda misyon temsilcisi de katılmıştır. Oğuz, Türkiye’nin UNESCO’nun “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”ni 2006’da imzaladığını belirterek burada farklı kültürel mirasları korumanın amaçlandığını belirtmiştir. Oğuz, “bu bölgeden yeni ülkelerin buraya dâhil olmasını umut ettiklerini ve 1 Mart’ın dünyanın farklı yerlerinde bahar bayramı olarak kutlandığını” ifade etmiştir (Url 3).

Tarih boyunca göç olgusu toplumların kültürel kimliklerini şekillendiren önemli etkenlerden birisi olmuştur. Coğrafi olarak yer değiştiren toplumlar bir çeşit korunma refleksiyle toplumsal belleklerine sarılmıştır. Bu da kimliğin, fiziki mekâna değil; belleğe dayalı olarak korunmasıyla ilgilidir. 20. yüzyıldaki, askerî, siyasi ve ekonomik olaylara paralel olarak ortaya çıkan zorunlu göç, Bulgaristan’da yaşayan Türklerin, Türkiye’ye gelmelerine neden olmuştur. Bu süreç bugün sürekli gidiş gelişler şeklinde daha esnek olarak devam etmektedir. Türkler uzun süre yaşadıkları Bulgarlarla kültürel etkileşim içerisinde olmuştur. Türkiye’ye gelirken bu kültürel bellek de taşınmıştır. Bahar bayramı kutlamaları içerisinde yer alan marteniçka geleneği bunlardan birisidir.

Sonuç

Makalede ele alınan marteniçka takma geleneği etrafında şekillenen inanış ve uygulamalar, Bulgaristan Türklerinin toplumsal bellek unsurlarından birisidir. Toplumsal bellek, kimliğin korunma ve taşınma alanları içerisinde yer almaktadır. Tarihsel olarak göç olgusu, Türklerin yaşam biçiminde daima bir şekilde var olmuştur. Böylece, kimliğin mekâna bağlı olmakla birlikte gelenek ve ritüellerin içerisinde kodlanarak taşınması sonucu doğmuştur. Türklerde atlı-göçebe dönemden modern döneme uzanan

göç kültürü, kimliğini koruyarak yaşamayı ve temas edilen diğer toplumlarla kültürel etkileşimde olmayı sağlamıştır. Bu durum, toplumların yeni şart ve çevre içerisinde yaşayabilme adına geliştirdikleri bir kültürel refleks olarak değerlendirilebilir.

Takvime bağlı mevsim geçiş törenleri içerisinde yer alan bahar bayramı kutlamaları, söz konusu bellek unsurları içerisinde geçmişten bugüne önemli yer tutmaktadır. İnsanın üretim-tüketim biçimlerinin tabiatla iç içe olduğu dönemlerde baharın gelişi, aynı zamanda hayvanların çoğalması ve toprağın işlenebilir olması anlamına gelmekteydi. Buna bağlı olarak tabiatın uyanışı etrafında çeşitli inanış ve uygulamalar; bolluk, bereket, sağlık, çoğalma gibi çeşitli içeriklerle gelişmiştir. Bunlar Türk kültür coğrafyasında bugün de Nevruz Bayramı etrafında varlığını devam ettirmektedir. Benzer inanış ve uygulamalar, tabiatın uyanışına bağlı olarak Kuzey Yarım Küre'deki diğer toplumlarda da ortaya çıkmıştır. Türklerin geçmişten getirdikleri bahar bayramı kutlamaları, uzun süre birlikte yaşadıkları Bulgar gelenekleriyle iç içe geçmiştir. Bu etkileşim sonucu marteniçka takma geleneği Bulgaristan'da yaşayan Türkler tarafından da benimsenmiştir. Türkiye'ye yapılan göçler sonucunda bu gelenek, toplumsal bellekte korunmuş ve Türkiye'de de uygulanmaya devam etmiştir.

Marteniçka, kırmızı ve beyaz yün iplerden yapılan ve çoğunlukla bileklik olarak kullanılan süs eşyalarına verilen genel addır. 1 Mart'ta hediyeleşme yoluyla takılan marteniçkalar, mart ayı sonuna kadar kullanılmaktadır. Leyleğin görülmesi veya bir ağacın çiçek açmasıyla çıkartılan marteniçka, genellikle ağaca asılmakta bazen de bir taşın altına konulmaktadır. Çiçek açan ağaca asılma uygulamasının ağaç kültürüyle ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Ağaç eski kültürlerdeki mevsim törenlerinde, kutsalla insan arasındaki bağı kuran önemli araçlardan birisidir. Marteniçka takma geleneğiyle birlikte evin, eşyaların ve kıyafetlerin yenilenmesi de baharın gelişiyle yapılan uygulamalar arasındadır. Böylece tabiatla birlikte insan ve mekân da yeniden dirilmiş ve temizlenmiş olarak hayata başlamaktadır.

Kaynakça

Yazılı kaynaklar

- Akgül, K. (2012). Ekinsele Aktarım Aracı Olarak Göç ve Sonrası Yaşanan Toplumsal Dönüşüm. Halk Kültüründe Göç Uluslararası Sempozyumu Bildirileri. A. Duymaz (Edt.). 28-30 Mayıs 2010 . Balıkesir. İstanbul: Motif Vakfı.
- Alkır, Y. (2020). Bulgaristan Türklerinin Halk İnanışları: Şumnu ve Çevresi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Artun, E. (1978). Tekirdağ Folklor Araştırması, Tem Ofset, İstanbul.
- Artun, E. (2002). Türk Kültüründe Nevruz. Türk Kültüründe Nevruz V. Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri. 15 - 16 Mart 2002. Diyarbakır. Ankara: AKM. ss. 17-26.
- Assmann, J. (2015). Kültürel Bellek. İstanbul: Ayrıntı.
- Aytaç, P. (2002). Nevruz'un Analizi: Baharla Uyanış ve Diriliş. Türk Kültüründe Nevruz V. Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri. 15 - 16 Mart 2002. Diyarbakır. Ankara: AKM. ss. 27-38.
- Castles, S. & Miller, M. J. (2008). Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri. (Çev: B. U. Bal & İ. Akbulut). İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Chambers, I. (2005). Göç, Kültür, Kimlik. İstanbul: Ayrıntı.
- Çay, A. M. (1985). Türk Ergenekon Bayramı Nevruz. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Çeribaş, M. (2010). Kırgız Türkçesindeki Göçle İlgili Kavramlar ve Göçle İlgili Karşılıkları. Halk Kültüründe Göç Uluslararası Sempozyum Bildiriler, 28-29-30 Mayıs 2010 Balıkesir, ss. 263-270.

- Çobanoğlu, Ö. (2000). Türk Dünyası Sosyo - Kültürel Bağlamında Nevruz Bayramının Yapısal ve İşlevsel Bakımlardan Halkbilimsel Çözümlemesi. Uluslararası Nevruz Sempozyumu Bildirileri. Ankara: AKM. ss. 33-38.
- Çobanoğlu, Ö. (2004a). Kültürlerin Diyalogu veya Diyalogsuzluğu Bağlamında Halkbilimi Çalışmalarının Yeri ve Önemi. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD), 1, 149-164.
- Çobanoğlu, Ö. (2004b). Nevruz Bayramının Halkbilimsel Çözümlemesi. Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, Yıl 5 (Sayı 49), 7-11.
- Ekici, M. (2002). Kutsanma ve Kutlama Anlayışında Nevruz. Türk Kültüründe Nevruz V. Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri. 15 - 16 Mart 2002. Diyarbakır. Ankara: AKM. ss. 61-70.
- Ergun, P. (2004). Türk Kültüründe Ağaç Kültü. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Ersoy, R. (2007). Türk Kültürünün Terkip Kabiliyeti Üzerine Bir Deneme. Kazakistan ve Türkiye'nin Ortak Kültürel Değerleri Sempozyumu. 21-26 Mayıs 2007. Almatı-Kazakistan. ss. 59-63.
- Göç Terimleri Sözlüğü. (2009). Uluslararası Göç Örgütü (IOM). Bülent Çiçekli (Edt.). İsviçre.
- Hafız, N. (2004). Balkan Türklerinde Nevruz ve Bahar Bayramı. Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi. Ö. Öcal Oğuz. (Edt.). Ankara: AKM. ss. 255-258.
- Halbwachs, M. (2017). Kolektif Hafıza. (B. Barış, çev.).Ankara: Heretik.
- İnalçık, H. (2005). Türkler ve Balkanlar. Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi (Bal-Tam) Türklük Bilgisi 3, Prizren, ss. 20-44.
- Kafesoğlu, İ. (2011). Türk Millî Kültürü. İstanbul: Ötüken.
- Kaderli, Z. (2010). Deliorman Türk Sözel Kültüründe Adam Odaları ve Oda Geleneği. Türkbilig, 2010/20: 107-126.
- Kafkasyalı, A. (2005). Türk Dünyasında Nevruz Geleneğine Toplu Bakış. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 2005 (Cilt 6 , Sayı 2), 149 – 172.
- Khazanov, A. M. (2015). Göçebe ve Dış Dünya. (Ö. Suveren, çev.). İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Köse N. (1996). Nevruz ve Türk Kimliği. Erciyes, 19(221), 13.
- Mahmudov, H. (1982). Bulgaristan Türkleri Arasında Bazı Halk İnançları Hakkında. II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt, Gelenek, Görenek ve İnançlar. Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi, Ankara, s. 341-344.
- Onuk, T. & Akpınar, H. F. (2004). El Sanatları İmgelerinde Nevruz. Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi. Ö. Öcal Oğuz. (Edt.). Ankara: AKM. ss. 139-146.
- Önal, M. N. (1999). Dobruca'daki Tatar Türklerinde Nevruz Geleneği. Bilig, 8, 85-95.
- Özkan, İ. (2020). Bulgaristan Türklerinde Nevruz ve Hıdırellez Kutlamaları. Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi (Balted), C2 (1), 1-24.
- Rayman, H. (2002). Nevrûz ve Türk Kültüründe Renkler. Millî Folklor, Y 14 (53), 10-15.
- Savaş, G. E. (2011). Kültürlerarası İletişimde Dış Göç Olgusu Ve Kimlik Sorunu: 1989 Yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gelen Türk Göçmenleri Üzerine Bir Çalışma (İstanbul-İkitelli Örneği). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şimşir B. N. (1986). Bulgaristan Türkleri (1878-1985). İstanbul: Bilgi.
- Ünal S. Demir G. (2009). Göç, Kimlik ve Aidiyet Bağlamında Türkiye'de Balkan Göçmenleri. VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi. Toplumsal Dönüşümler ve Sosyolojik Yaklaşımlar. Adnan Menderes Üniversitesi . Ekim 2009. Aydın. ss. 379-407.
- Yalçın, C. (2004). Göç Sosyolojisi. Ankara: Anı.
- Yıldırım, D. (2000). Ergene kon=Ergin kün mü? . Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten, 45, 61-149.

Sözlü kaynaklar

- KK1: Büşra Tatar, 1990, Şişli, eğitim durumu lisans, verdiği bilgileri ailesinden öğrenmiştir, Şişli/İstanbul. 28.07.2020
- KK2: Mihrem Özgür, 1988, Eskicuma/Bulgaristan, eğitim durumu lisans, verdiği bilgileri ailesinden öğrenmiştir, yaşadığı yer, Ergene/Tekirdağ. 18.07.2020
- KK3: Nurselin Hamzova, 1992, Sliven/Bulgaristan, eğitim durumu lise, verdiği bilgileri ailesinden öğrenmiştir, yaşadığı yer: Kotel Kasabası, Yablanova Köyü, Bulgaristan. 30.07.2020
- KK4: Semra Semizler, 1988, Bulgaristan, eğitim durumu ön lisans, verdiği bilgileri ailesinden öğrenmiştir, yaşadığı yer Tekirdağ. 25.07.2020
- KK5: Bahar Durmuş, 1993, Kırklareli, eğitim durumu lisans, verdiği bilgileri akrabalarından öğrenmiştir, yaşadığı yer Kırklareli. 02.08.2020
- KK6: Nedret Özgür, 1971, Bulgaristan, eğitim durumu lise, verdiği bilgileri ailesinden öğrenmiştir, yaşadığı yer Çorlu/Tekirdağ. 19. 07.2020
- KK7: Gülnar Birinci, 1978, Bulgaristan, eğitim durumu üniversite, verdiği bilgileri ailesinden öğrenmiştir, yaşadığı yer İstanbul. 28.07.2020
- KK8: Mesut Özgür, 1970, Bulgaristan, eğitim durumu yüksekokul, verdiği bilgileri ailesinden öğrenmiştir, yaşadığı yer Tekirdağ. 20. 07.2020
- KK9: Hülya Durali, 1995, Bulgaristan, eğitim durumu üniversite, verdiği bilgileri öğretmenlerinden öğrenmiştir, yaşadığı yer Tekirdağ. 19. 07.2020
- KK10: Mesut Yılmaz, 1989, Doulovo/Bulgaristan, eğitim durumu lisans, verdiği bilgileri annesinden, yaşadığı yer Bulgaristan. 30.07.2020
- KK11: Zehra Murat, 1958, Silistre/Bulgaristan, eğitim durumu ön lisans, verdiği bilgileri ailesinden öğrenmiştir, yaşadığı yer İstanbul. 24.07.2020
- KK12: Refiye Baykal, 1991, Bulgaristan, eğitim durumu lisans, verdiği bilgileri ailesinden öğrenmiştir, yaşadığı yer Çorlu/Tekirdağ. 20. 07.2020
- KK13: Ali Önder, 1959, Sliven/Bulgaristan, eğitim durumu lise, verdiği bilgileri ailesinden öğrenmiştir, Tekirdağ. 19. 07.2020
- KK14: Taner Şahin, 1989, Sofya/Bulgaristan, eğitim durumu üniversite, verdiği bilgileri ailesinden öğrenmiştir, yaşadığı yer Tekirdağ. 19. 07.2020
- KK15: Bayram Hamzov, 1996, Sliven/Bulgaristan, eğitim durumu üniversite öğrencisi, verdiği bilgileri arkadaşları ve ailesinden öğrenmiştir, yaşadığı yer Bulgaristan. 30.07.2020
- KK16: Şermin İzzetoğlu, 1988, Razgrad/ Bulgaristan, eğitim durumu lisans, verdiği bilgileri ailesinden öğrenmiştir, yaşadığı yer Tekirdağ. 19. 07.2020
- KK17: Özgür Öz, 1992, Lüleburgaz Kırklareli, eğitim durumu lisans, verdiği bilgileri ailesinden öğrenmiştir, yaşadığı yer Lüleburgaz/Kırklareli. 21. 07.2020

Elektronik kaynaklar

- URL 1: <https://balkangunlugu.com/2020/03/balkanlara-ait-bir-gelenek-olan-martenicka-nedir-martenicka-bilekligi-nasil-yapilir/> (E. T. 05.10.2020)
- URL 2: <https://bakis.bg/2019/03/01/bulgaristanda-martenitsa-takma-gelenegi-yasatiliyormartenitsa-nasil-yapilir/> (E. T. 05.10.2020)
- URL 3: <https://www.sondakika.com/haber/haber-elcilikler-bahar-bayrami-ni-kutladi-10653649/> (E. T. 05.10.2020)
- URL 4: <https://bakis.bg/2018/03/16/elcilikler-baba-martayi-ankarada-kutladi/> (E. T. 05.10.2020)
- URL 5: <https://images.app.goo.gl/tfQ5UhgK5WbJm8u16> (E. T. 05.10.2020)

Fotoğraflar

Fotoğraf 1

Fotoğraf 2

Fotoğraf 1, 2 ve 3, 3 numaralı kaynak kişi olan Nurselin Hamzova tarafından gönderilmiştir. Fotoğraftaki çocuk kendi çocuğu olup 1. Fotoğrafta martenička takılırken, 2. fotoğrafta aynı çocuk, büyüdüğünde giydiği bahar bayramı kutlamasındaki kırmızı beyaz kıyafetiyledir.

Fotoğraf 3 (KK 3)

Fotoğraf 4 (Alkır, 2020: 280)

Fotoğraf 5 (URL 1)

Fotoğraf 6 (URL 6)

2018 yılında Türkiye'de düzenlenen Bulgaristan, Makedonya, Romanya ve Moldova bykellerinin katıldığı marteniçka etkinliği (URL 4)

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanađa Mahallesi, Mrver ieđi Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanađa Mahallesi, Mrver ieđi Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616